

GYERMEKMONDÓKA-MONOGRÁFIA

Bihari gyermekmondókák. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982.

A népi gyermekmondókát mint önálló műfajt eddig a szakirodalomban hiába keresnénk. Népköltési gyűjteményeink ugyan kezdettől fogva tartalmaznak ilyen jellegű anyagot is különböző elnevezésekkel, s rendszerint a gyermekjátékok között elvegyítve. Ezért is nagy jelentőségű a Bihar megyében végzett gyűjtés, melynek eredményét tartja kezében az olvasó a *Bihari gyermekmondókák* című gyűjteményében.

A *Magyar értelmező kéziszótár* szűkszavú meghatározása szerint a *mondóka* a néprajzban és az irodalomtudományban „(gyermekkel kapcsolatos) kötött, ritmikus szöveg”. Borsai Ilona, miután terjedelmes tanulmányban elemezte a gyermekmondóka minden műfaji sajátosságát, az alábbi következtetésre jutott: „Olyan komplex műfajjal állunk szemben, amelyben a kisgyermek életének vagy a természet jelenségeinek különböző alkalmihoz kapcsolódó ritmikus szöveg egy bizonyos mozdulat vagy mozdulatsor kíséretében, ütempáros szerkezetből alakuló, gazdag formavilágú dallam-motívumokkal, illetve deklamáló vagy dallamos hangletéssel hangzik fel.” Ha ezt a meghatározást még kiegészítjük Kodály Zoltán jellemzésével, miszerint a gyermekmondóka „a gyermekdal — rendszerint dallamtalan — oldalhajtása”, mely a legjobb anyagot nyújtja a gyermek zenei anyanyelvének és formaérzékének megalapozásához, akkor kitűnik a gyermekmondóka alapvető szerepe és jelentősége: szókincsével az anyanyelv elsajátítását és gazdagítását, szövegével a költészet fölfedezését, dallamával pedig a zenei anyanyelv megalapozását szolgálja.

A *Bihari gyermekmondókák* című gyűjtemény anyaga a nagyváradi *Fákely* című folyóirat 1976 márciusában megjelent pályázatára gyűlt össze; a megye 34 helységéből majdnem 7000 gyermekmondóka-változat. Ezután még két alkalommal (1979-ben és 1980-ban) végeztek gyűjtést, és így állt össze a kötet anyaga, az 5765 mondóka 7375 változatának teljes szövege, majdnem 16 000 verssor terjedelemben. Több ez, mint az eddig közölt összes magyar gyermekmondóka együttvéve, és összefüggő területről, egy megye 70 helységéből nem pedig időben és térben szétszórt területről. Itt kell azonban megjegyezni — amire Faragó József az előszóban felhívja az olvasó figyelmét —, a gyűjtemény (gazdag anyaga ellenére!), a mondókák tanulmányozásának és ismeretének mai fokán, csak az adattár szerepét vállalhatja, tehát nem az eddigi kutatásokat kívánja lezárni vagy összegezni, hanem további gyűjtésre, munkára szeretne ösztönözni.

A mondókák feldolgozásánál Faragó József és Fábíán Imre figyelembe vette az eddig megjelent hasonló gyűjteményeket (Kiss Áron, Gazda Klára, Borsai Ilona—Kovács Ágnes, Matijevics Lajos munkáit), melyek

rokon tartalmuk és hasonlóságuk mellett sokféle különbséget mutatnak. Előfordul ugyanis, hogy ugyanazok a mondókák különböző helységeken különböző funkciókat mutatnak. Pl. a *Mérges pulyka* kezdetű mondókákkal a pulykák és a mérges gyerekek egyaránt bosszanthatók; a *Kár, kár, Varga Pál* (varga Pál, Varjú Pál, varjú Pál) hol a Varga vagy Varjú nevű családnak, hol a vargának, hol pedig a varjúnak szól stb. A funkcióról nem mindig az egész szöveg, néha csak egy-egy vezérszó, máskor egy jellemző nyelvi fordulat vagy szókapcsolat tanúskodik. Így alakult ki a gyűjtemény mondókáinak 17 tematikus csoportja: dajkárímek, időszámítás, időjárás, állatvilág, növényvilág, hangutánzók, gyermekkonyha, számolósdi, nyelvgyakorlók—nyelvtörők, varázsmondókák, mesemondókák, csúfolók, beugratók, civódók, játékmondókák, kiolvasók vagy kiszámolók és egyéb mondókák. Ízelítőül a varázsmondókákból említünk néhányat, amelyek a „felnöttek” folklórjában a ráolvasásokkal tartják a rokonságot. Kuruzsló: Guruzs, guruzs, lencse, / Ne legyen szerencse; férj tudakoló: Katicabogárka, / Merre viszel férjhez? / / Északra / Vagy délre, / Nyugatra, / Keletre? / Hegyhez / Vagy folyóhoz, / Rosszhoz-e / Vagy jóhoz? — kislányok kérdezik ezt a kezük-ről repülni készülő katicabogártól. A szerelem tudakolóknál virágszirmok vagy akáclevelek tépegetése közben kérdeztük: Szeret? / Nem szeret? / Ha nem szeret, / Elmehet, / De ha szeret, / elvehet.

A gyűjteményt forrásjegyzék, helynévmutató, szójegyzék és román valamint német nyelvű összefoglaló zárja. A sikertelen színes fotók, melyek a mondókákat szemléltetik, nem vonnak le a gyűjtemény értékéből, melyhez nagyban hozzájárult a két szerkesztő mellett a több mint 1000 gyűjtő és adatközlő fáradozása. A *Bihari gyermekmondókák* a maga nemében úttörő munka.

VAJDA Zsuzsa

POLÉMIA AZ UTILITARIZMUS ELLEN

John David Mabbott: *Uvod u etiku*. Nolit, Belgrád, 1981.

Mabbott neve nem mond sokat a hazai olvasónak. Mindössze egy tanulmánya jelent meg eddig szerbhorvát nyelven — az *Ideje* című folyóirat 1980/2—3-as számában *Az utilitarizmus mai bírálatai* című kitűnő tematikus blokkban. Mabbott skót származású, oxfordi egyetemi tanár. Fő érdeklődési területei a politikai filozófia, a nyelvfilozófia és az etika. Számos kisebb-nagyobb tanulmányán kívül három könyve jelent meg: *Allam és polgár*. Bevezetés a politikai filozófiába (1948), egy Locke-monográfia (1937) és a már szerbhorvátul is olvasható *Bevezetés az etikába* (1966).

Ez utóbbit három szempont teszi nagyon fontos könyvvé: hihetetlen-